

Október 06. Ábrahám napja, az aradi vértanúk -nemzeti gyásznap

Ábrahám, Ábrám pátriárka, több szemita nép, elsősorban az izraeliták ősatya. Az *Ábrám* név feltehetőleg az

Abirám

, (az atya fölséges) szóval függ össze. Az Ábrahám név Isten ígéretéből ered:

„*Ábrahám legyen a neved, mivel népek sokaságának atyjává teszek*”

. (

Ter 17,1-8

). Azon félnomádok közül való volt, akik Kr. e. 2000-1700 vándoroltak a Szír-arab-sivatagból és Mezopotámiából Szíriába és Kánaánba. Az egyik hagyomány szerint Háránból származott (

12,4; 24,4 skk.; Józs 24,2

), a másik szerint a káldeai Urból (

Neh 9,7; Jud 5,6

); ez utóbbiban

Terah fia (

Ter 11,27

). A

14,13

hébernek mondja, azaz Héber utódjának (

11,16

), de nagyobb a történeti valószínűsége annak, hogy a

habiru népcsoporthoz tartozott, bár nemzetsége csak részben esik egybe e népcsoport

tagjaival. Öccsétől, Náhortól az arámok származtak (

22,20-24

), Ábrahám és Hágár fiától, Izmaeltől pedig az izmaeliták (

21,18-21; 25,12-18

); Sárától született fiának, Izsáknak, illetve unokájának Jákobnak (Izraelnek) utódai az

izraeliták; Ketura révén különféle északi és déli szemita törzsekkel került rokonságba (

25,1-4

); unokaöccse,

Lót a moábitáknak lett az őse (19,36-38). Kánaánba költözésének elsősorban vallási indítékai

voltak, engedelmes hite jutalmaként ígéretet kapott, hogy benne áldást nyer a föld minden

népe. Felesége, Sára gyermektelen volt; szolgálójától, Hágártól született Izmael, az izmaeliták

ősatya. Öreg korában kapta Sárától az ígéret gyermekét,

Izsákot, s mivel hallgatott az Úr szavára, és hajlandó lett volna feláldozni egyszülött fiát, újra

megkapta az eljövendő üdvösség ígéretét (

Ter 22

). Kánaánban főleg Szichemben, Bételben, Hebronban és Beersebában tartózkodott; a

hagyomány szerint elköltözött még Egyiptomba is (

12,10-13

). Jahve egész Kánaánt neki ígérte, és szövetséget kötött vele; ennek jele a körülmetélés. 175

éves korában halt meg, és Mamrétől keletre, a machpelai barlangban temették el. A zsidóság

körében legendák fonódtak személye köré, csodákat tulajdonítottak neki, Hebronban még ma is fölkeresik a zarándokok állítólagos sírját. Mivel ő volt az ígéretek hordozója, a zsidók Ábrahám atyáknak nevezték (*Jn 8,53.56; Róm 4,1; ApCsel 7,2*).

Ábrahám napja, középkori misekönyveinkben Ábrahám, Izsák és Jákob pátriárák ünnepe.

Ábrahám egyházi tanítás szerint a Messiás ősatya, áldozata pedig Jézus kereszthalálának előképe.

Legkorábban a gyulafehérvári székesegyház egyik XIII. századbeli gyámkövén bukkan föl, de gótikus festészetünk is ábrázolja: Esztergom, Kassa, továbbá Höltövény (Helsdorf, Halchiu), Tóbiásfalva (Dupuşul). Freskóképet őriz Podolin (Pudlein, Podolinec, XV. század).

Az összefüggést legvilágosabban az egri jezsuita, majd cisztercita templom főoltárának barokk szimbolikája fejezi ki. „Az oromzaton – írja Létra Lajos – *stukkófelhők között szárnyas kerub tartja a Keresztet. Két oldalán előképei: Ábrahám áldozata és Mózes a rézkígyóval. Alább Melkizedek és Áron hatalmas alakja áll a kompozíció közepe felé forduló gesztussal, melyben Borgia Szent Ferenc mesterien egyénített alakja térdel az Oltáriszentség imádásába mélyedve.*”

Ábrahám áldozatát ábrázolja a győri székesegyház (1767), a váci piarista, továbbá a felsőtárkányi (1793), gyöngyössolymosi, acsalagi és monori templom (1806) oltárszekrényének, a csabrendeki templom sekrestyeszekrényének, a nagykanizsai franciskánus templom szószékének barokk domborműve.

Dorffmeister István alkotása a soproni Szentlélek-templom Ábrahám és Melkizedek áldozatát ábrázoló szentélyfreskója (1782), továbbá Kemenesmihályfa, Tab mennyezetfreskója (1785). Ezt látjuk Maulbertsch mesteri ábrázolásában a sümegi templom szentsír-oltárának falán is. Nyilván ennek hatására került a helybeli franciskánus templom homlokzatához épített szabadtéri oltárfülke háttérébe és mennyezetére is. Az oltáron a keresztfeszített Jézus szobra. Az átellenes fülkében a feltámadt Krisztus. A máriapócsi bazilika egyik barokk előkészületi oltárán szintén fölűnik Ábrahám áldozata.

Gyöngyöstarján templomi szentélyében Ábrahám áldozata, a mannaszedés és Jerikó ostroma.

Kapolcs Szentháromság tiszteletére szentelt templomának barokk szentélyfreskója Ábrahámot ábrázolja a három angyallal. A váci franciskánus templom Szentkereszt-oltára mellett Ábrahám és Izsák barokk szoborcsoportja.

A kalocsai székesegyház kanonoki sekrestyéjének stukkói (1740) többek között az Oltáriszentség őszövetségi szimbólumait, előképeit ábrázolják: Ábel, Ábrahám, Melkizedek áldozatát.

Ábrahám és Izsák – mint úrnapjánál is láttuk – az Újszövetségnek, Jézus keresztáldozatának előképe. Az Oltáriszentség kultuszát szolgálják a Jézus Társaság iskoladrámáiban, illetőleg a jezsuita diákok nagypénteki, úrnapi élőképes felvonulásain: Zágráb (1609, 1616), Trencsén (1655, 1661), Nagyszombat (1666), Szakulta (1666, 1677), Komárom (1749), Selmecebánya (1751).

Ábrahám oltalma, erőssége azoknak, akik az egy Isten hitében hálnak meg. A Halotti Beszéd is azért könyörög, hogy a megholtat, akit az Úr ez napon ez homus (hamis) világ timnücéből mente (kimentett)... kegyelméhele Ábrahám, Isaák, Jákob kebelében helyezze... Nem lehet tehát kétséges, hogy Ábrahám középkori magyar tisztelete elsősorban a halottkultusszal függ össze. Ábrahám kebele a pátriárkák nyugvóhelye, akik várták a Megváltót. Az evangélium szerint az angyalok idevitték a szegény Lázárt, akin a gazdag nem könyörült meg. Később meghalt a gazdag is, ő azonban a pokolba jutott. Messziről meglátta Ábrahámot, és kérte, hogy Lázár legalább a vízbemártott ujjahegyével enyhítse gyötrelmeit (Lukács 16,19-31). Ezt ábrázolja Sitér (Šišťire) freskóciklusa (XIV. század?), továbbá Óraljaboldogfalva (Santa Maria Orlea) református, később görögkeleti templomának falképe (XV. század) is. Malomvíz (Rau de mori) templomromjának XIV. századból származó, hasonlóan bizáncias freskóján Ábrahám megvendégeli a három angyalt.

Szükséges még emlékeztetnünk egy külföldi, de magyar vonatkozású középkori ábrázolásra. A nápolyi S. Maria Donna Regina apácakolostor templomának freskóit V. István királyunk leánya, Mária nápolyi királyné, Károly Róbert édesanyja ajánlotta föl. Az 1320 tájáról származó, sienai iskolát idéző Utolsó Ítéleten a Mennyei Jeruzsálem kapujában Ábrahám, Izsák, Jákob

fogadja ölébe a magvaszakadt Árpád-házat, amely körmenetben közeleg, hogy elnyerje az üdvösség koronáját.

A téma olykor a Maiestas Domini egyik ikonográfiai elemeként tűnik föl. A gömöri Karaszko (Kraskovo) templomának keresztboltozatán a keleti sűvegen a nap és hold fölött a Maiestas Domini félalakos ábrázolása jelenik meg, a nyugati sűvegen pedig az Ábrahám kebelében várakozó, üdvösség után sóvárgó lelkek.

A győri Szent Adalbert-prépostság temetőjében a középkorban ott állott Szent Ábrahám kápolnája, a pátriárka szimbolikus kebele, a halottak oltalomhelye.

Ábrahám kebele (sinus Abrahae conventus S. Martini) néven emlegették a pannonhalmi főapátság börtönét, ahol a XVIII. században a penitenciára ítélt rendtagokat kenyéren és vízen böjtöltették, őrizték.

Ábrahám tiszteletét az Árpád-korban a Hebron völgyéről nevezett Szent Ábrahám-rendi kanonokok is ápták, akiket III. Béla telepített hazánkba. A bencések kő monostorát ajándékozta nekik, gyökeret verni azonban nem tudtak. Az Írásból tudjuk, hogy Hebron őszövétségi városban volt Ábrahám és Sára sírja.

Ráckevét, a középkorban Szentábrahámteleke néven is emlegették (1455) a pátriárka tiszteletére szentelt ősrégi monostora (1211) után, amely föltétlenül nemzetségi egyház volt. A szerbek XV. századi betelepedésével az Ábrahám-templom a magyarok kezében marad. Skaricza Máté Ráckevéről szóló verses krónikájában írja:

Tönnék azért ily kötést egymással,
Hogy csak Magyar bírjon Ábrahámmal,
És az Ráczok az Boldog Asszonnyal.

A templom átvészelte a hódoltságot, de 1788-ban felrobbantották. Egyik birtokrészének hajdani neve Ábrahámberke (1303).

Napjainkban Ábrahámnak már csak egyetlen patrocíniuma ismeretes, és ez Ábrahám (Ábrahám) falué (1782), Pozsony közelében, az Eszterhány-grófok hajdani kegyuraságában. A titulus megválasztásának körülményeiről nem tudunk.

Világos, hogy a pátriárka nevével összefüggő kereszt-, család- és helyneveink is eredetileg a halottkultusszal, Ábrahám oltalmának megszerzésével függenek össze. A falunevek részben talán elenyészett patrocínium emlékezetét is őrzik: Ábrahám (Pozsony, Turóc, Sáros), Ábrány (Sáros, Arad), Alsóábrány (Borsod), Vedresábrány (Abramut), Ábránka (Bereg), Ábrahámfalva (Obranești), Ábrahámikfalva (Abrahamovce), Szentábrahám (Avranești). A balatoni Ábrahámhegy névadásának körülményeit nem ismerjük.

Családnévként főleg a katolikus Székelyföldön és a szegedi tájon virágzik. Keresztnévként már igen ritka.

Ábrahám bibliai epikáinknak is kedvelt hőse. Dézsi András 1550 táján Izsák áldozatjáról versel Abigail nótájára nagy ő magáéra. E kivétel még föltétlenül katolikus előzményre utal. Belekerült Bornemisza Péter énekeskönyvébe is. Ábrahámról szól egy névtelen író verselménye (1555) is: Az nagy Ábrahám pátriárkának körösztiről való szép história Moses próféta írásából. Már csak az ószövetségi élettörténetet adja elő. Nem utal Ábrahám áldozatának a keresztáldozatot elővételező példázatára. A tárgy népszerűségét igazolja még Batizi András alkotása: Izsák pátriárkának szent házasságáról való széphistória (1546).

Őcsényben a református halott szemfödőjét keresztalakban behasítják, hogy Ábrahám minél előbb lássa meg és ölelje kebelére.

A keresztény művészet Ábrahámot ősz öregként ábrázolta, mint önálló alakot, illetve a próféták vagy Krisztus elődeinek sorában. Gyakori élete egyes jeleneteinek ábrázolása is. Ábrahám áldozata a magyar népi hímzés témája is lett, csipkedíszítésekben, párnavégeken, egyéb kézimunkákon máig nagyon kedvelt. Sokszor már teljesen elstilizált témát a régi, olykor még a XVII. századból származó oltár-, illetőleg úrasztalterítők Ábrahám és Izsák ábrázolása ihlette. A XVI. századtól a rececsipke lepedőszéleken is kedvelték. A székely párnavégeken az áldozathoz nem tartozó motívumok is megjelentek (virág, állatok). A XVIII-XIX. században olykor csak nehezen fölismerhető, puszta díszítőelem.

az aradi vértanúk -nemzeti gyásznap

Az 1848-49-es szabadságharc bukását követő világosi fegyverletétel után az osztrák elnyomó hatalom Aradon 16 honvédtisztet végzett ki. Az emlékezet mégis aradi tizenháromról beszél, mivel október 6-án tizenhárom halálos ítéletet hajtottak végre. Ekkor nemzetünk vértanúi lettek: Aulich Lajos, Damjanich János, Desewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen Westerburg Károly, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és Vécsey Károly. Mindegyik aradi vértanú a szabadságharc kezdetén aktív, vagy kilépett császári tiszt volt, a szabadságharc végén közülük egy altábornagyi, tizenegy vezérőrnagyi és egy ezredesi rendfokozatot viselt. Lázár Vilmos ezredest azért sorolták a tábornokokhoz, mert a szabadságharc végén önálló sereget vezetett. 1849. augusztusa és 1850. februárja között Aradon még további három honvédtisztet végeztek ki: 1849. augusztus 22-én Ormai Norbert honvéd ezredest, a honvéd vadászrezdek parancsnokát – őt szokás az első aradi vértanúnak is nevezni –, 1849. október 25-én Kazinczy Lajos honvéd ezredest, Kazinczy Ferenc fiát – őt szokás a tizenötödik aradi vértanúnak nevezni – és 1850. február 19-én Ludwig Hauk alezredest, Bem tábornok hadsegédét. Lenkey János honvéd vezérőrnagy szintén az aradi várbörtönben halt meg, őt azért nem végezték ki, mert a börtönben megtebolyodott.

Rajtuk kívül Pesten is voltak kivégzések, többek között az első magyar miniszterelnököt, gróf Batthyány Lajost itt gyilkolták meg.

A népi emlékezet megőrizte egy (a kutatók által) *Az aradi vértanúk balladája* néven emlegetett költeményt. Az eredeti verset Lévay József (1825-1918) írta, költeményének címe:

Az aradi nap. Lévy részt vett a szabadságharcban, nemzetőr volt. Verse a nép körében már ismert történetet dolgozta föl.

Jaj, de szépen süt az őszi nap sugára

Jaj, de szépen süt az őszi nap sugára,

Az aradi vártömlőnek ablakára.

Szánja azt a tizenhárom magyar vitézt,

Ki a tömlőc fenekén a halálra kész.

Elítélték sorba mind a tizenhármat,

Szóttek, fontak a nyakokba ezer vádat.

Elnevezték felségsértő pártütőknek,

Mert a magyar szabadságért harcra keltek.

Uramfia, az ítélet akasztófa,

Mintha útonálló rablók lettek volna.

Mintha méltók nem volnának egy lövésre,

Katonákhoz, férfiakhoz illő végre.

Kinyílt a tömlőcajtó vasas zárja,

Kijöttek a hős magyarok a halálra.

Búcsúzzatok itt egymástól mindörökre,

Úgy váljatok el egymástól mindörökre.

Jaj, de boldog, kit elsőnek nevezének,

Mert a halált legelőször ő érzi meg.

Jaj, de akit utolsónak hagytak hátra,

Bajtársai szenvedését végig lássa.

Damjanicsot hagyták végső vértanúnak,

Hogy érezze kínját, terhát a bosszúnak.

Kegyetlenül haragszik rá minden német,

Számtalanszor földig verte őkelméket.

Ott áll köztök mankójára támaszkodva,

Mint egy tigris, ki vas közé van bezárva.

Sűrűg-forog ott a hóhér a kötéllel,

Számolni kell egy magyar hős életével.

Aradi vár, aradi vár, halál völgye,

Tizenhárom magyar vitéz temetője.

Viruljanak környékeden szép virágok,

Felejthetetlen legyen az ő halálok.

(Martonfalva, Rima-völgy, paraszti kéziratos könyvből, 1907)

Irodalom:

[Benedek Csaba: Szent István és a magyar nemzet története. NNEPI KALENDARIUM II. Szent István Tiszteletére, Budapest, 1977. 363-367.](#)

<http://lexikon.katolikus.hu/A/%C3%81brah%C3%A1m.html>

Ujváry Zoltán: Gömöri népdalok és népballadák, Miskolc, 1977. 85-90, 546.

Írta: Benedek Csaba

2012. október 06. szombat, 05:13 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:59

Ajánlott olvasmány:

[Múlt-kor: Utolsó perceikben is felleltem nekem a halál az aradi vértanúk](#)